

Wojciech Poradyło

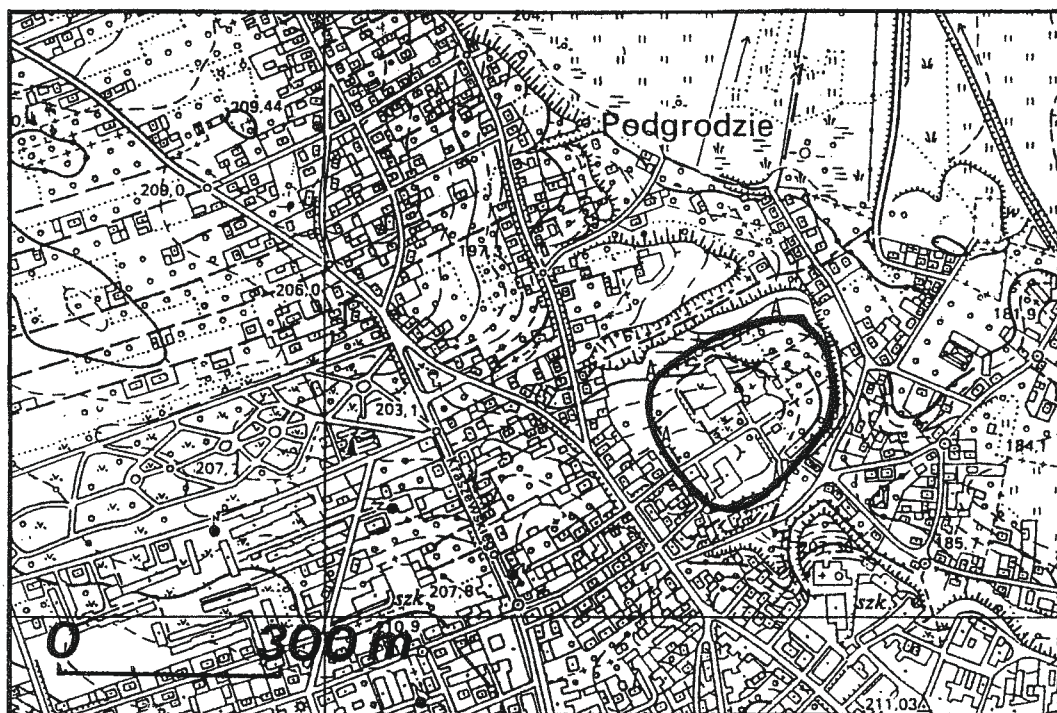
Materiały kultury przeworskiej ze Wzgórza św. Mikołaja w Jarosławiu

W roku 1999 ukazało się drukiem opracowanie materiałów kultury przeworskiej z badań wykopaliskowych prowadzonych w latach 80. przez mgr J. Kociubę na Wzgórzu św. Mikołaja w Jarosławiu (G. Kieferling 1999). Jest to poszerzona wersja referatu wygłoszonego przez Grzegorza Kieferlinga na konferencji poświęconej zagadnieniom młodszego okresu przedrzymskiego i okresu rzymskiego w południowo-wschodniej Polsce, która odbyła się w listopadzie 1997 roku w Rzeszowie. Publikacja ta skłoniła autora niniejszego artykułu do zainteresowania się rezultatami wcześniejszych badań prowadzonych na tym stanowisku. Chodzi tu o dwa pierwsze sezony wykopalisk – z roku 1961 i 1966.

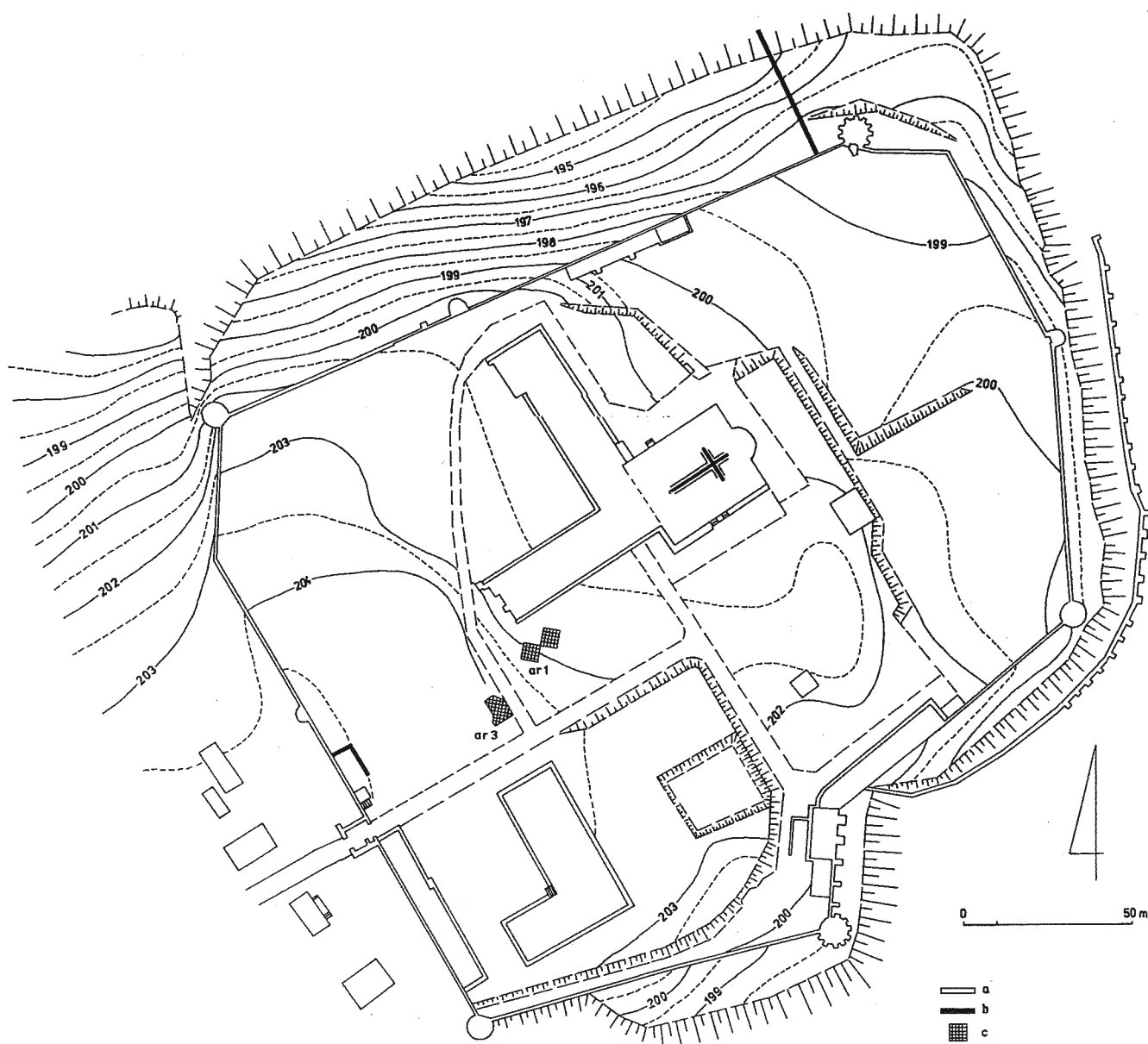
Stanowisko 1 w Jarosławiu (AZP 103-83/65), wprowadzone do literatury jako Wzgórze św. Mikołaja lub Wzgórze

Benedyktyniek, położone jest w obrębie wysokiej, lewobrzeżnej terasy nadzalewowej Sanu (ryc. 1: 2). Od północnego zachodu i południowego wschodu wzgórze ograniczają głębokie jary, które rozcinają terasę nadzalewową. Płaska kulminacja ze stanowiskiem wznosi się około 30 m nad dnem doliny Sanu. Z trzech stron zbocza są bardzo strome, a dogodny dostęp na wzgórze możliwy jest tylko od zachodu. Geograficznie jest to obszar północnych obrzeży Podgórza Rzeszowskiego (J. Kondracki 1994, s. 239–240).

Wzgórze św. Mikołaja było intensywnie użytkowane od średniowiecza po czasy nowożytne (G. Kieferling 1999, s. 242–243). Miało to istotny wpływ na zły stan zachowania stanowiska, zwłaszcza śladów osadnictwa kultury przeworskiej. Przemianom uległa też zapewne pierwotna rzeźba terenu.

Ryc. 1. Jarosław, Wzgórze św. Mikołaja. Lokalizacja stanowiska
Abb. 1. Jarosław, St. Nikolaus – Hügel. Lokalisierung der Fundstelle
Рис. 1. Ярослав, холм св.Николая. Местонахождение памятника

Ryc. 2. Jarosław, Wzgórze św. Mikołaja. Plan sytuacyjno-wysokościowy stanowiska z lokalizacją wykopów z roku 1961 i 1966. Oznaczenia: a – obecna zabudowa, b – wykopy z roku 1961, c – wykopy z roku 1966

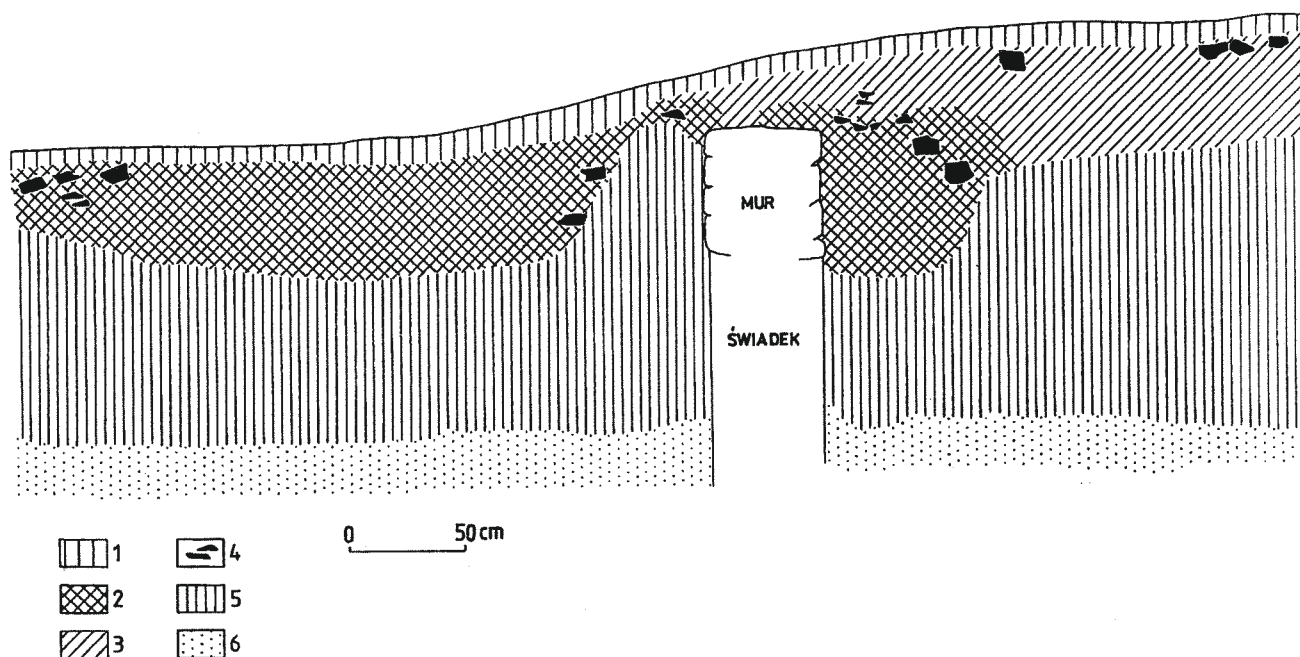
Abb. 2. Jarosław, St. Nikolaus – Hügel. Situationshöheplan der Fundstelle mit der Lokalisierung der Ausgrabungen aus den Jahren 1961 und 1966. Bezeichnungen: a – heutige Bebauung, b – Grabungsschnitte aus dem Jahr 1961, c – Grabungsschnitte aus dem Jahr 1966

Рис. 2. Ярослав, холм св.Николая. Топографический план памятника с локализацией раскопов 1961 и 1966 гг. Условные обозначения: а – современная застройка, б – раскопы 1961 г., с – раскопы 1966 г.

Pierwsze badania wykopaliskowe na Wzgórzu św. Mikołaja w Jarosławiu przeprowadził w roku 1961 mgr A. Kunysz (1961, s. 17; 1964, s. 212; 1968b, s. 20–21). Dwa wykopy zostały wtedy założone w północnej części stanowiska, przy murze obronnym oraz na stoku wzniesienia, natomiast trzeci po lewej stronie bramy wjazdowej (ryc. 2). Łącznie przebadano powierzchnię około 40 m². Materiał wraz z dokumentacją z badań trafił zapewne do Muzeum w Jarosławiu (A. Kunysz 1968b, s. 21).

Pięć lat później, w lipcu 1966 roku, badania wykopaliskowe zostały wznowione dzięki współpracy pomiędzy Katedrą Antropologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Po-

znaniu i Muzeum Ziemi Przemyskiej w Przemyśle (A. Kunysz 1968a; 1968b, s. 20–21; A. Malinowski 1968). Brali w nich udział archeolodzy: mgr mgr A. Kunysz i E. Pudelko oraz antropolodzy: prof. dr F. Wokroj, mgr mgr A. Malinowski i J. Strzałko z Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, mgr K. Kaczanowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz mgr mgr K. Jaworska i B. Łuczak z Uniwersytetu Łódzkiego. Ponadto w skład ekspedycji wchodził studenci antropologii z uniwersytetu w Poznaniu. Głównym celem badań było rozpoznanie cmentarza, który istniał przy kościele św. Mikołaja. Założono trzy wykopy na zachód od zabudowań klasztornych, po lewej stronie drogi wjazdowej

Ryc. 3. Jarosław, Wzgórze św. Mikołaja. Profil południowo-wschodni ćwiartki D ara 3. Oznaczenia: 1 – humus, 2 – warstwa gruzu kamienno-ceglanego i zaprawy wapiennej, 3 – warstwa przemieszanej ziemi (o charakterze niwelacyjnym?), 4 – fragmenty cegieł, 5 – warstwa czarnej ziemi z materiałem archeologicznym i antropologicznym, 6 – cielec

Abb. 3. Jarosław, St. Nikolaus – Hügel. Südöstliches Profil des Viertels D, Ar 3. Bezeichnungen: 1 – Humus, 2 – Stein – und Ziegelsteinschutt – Schicht vermischt mit dem Kalkmörtel, 3 – Schicht der vermischten Erde (vom Nivelierungscharakter?), 4 – Ziegelsteinfragmente, 5 – Schicht der schwarzen Erde mit dem archäologischen und anthropologischen Material, 6 – gewachsener Boden

Рис. 3. Ярослав, холм св.Николая. Юго-восточный профиль сектора D 3 ара. Условные обозначения: 1 – гумус, 2 – слой строительного мусора, 3 – слой перемешанной земли (нивелировочного характера?), 4 – фрагменты кирпичей, 5 – слой черной земли с археологическим и антропологическим материалом, 6 – материк

na dziedziniec (ryc. 2). Ich łączna powierzchnia wynosiła 85 m². W trakcie badań odkryto 14 pochówków szkieletowych (A. Malinowski 1968), fragment kamiennego muru, jamę z późnego średniowiecza oraz liczny materiał archeologiczny w postaci ceramiki prahistorycznej, wczesno- i późnośredniowiecznej oraz nowożytniej. Zabytki prahistoryczne reprezentowane były głównie przez fragmenty naczyń kultury przeworskiej. Znalezione też pojedyncze skorupy grupy tar-nobrzeskiej, które trzeba datować na wczesną epokę żelaza. Materiał archeologiczny wraz z dokumentacją złożono

w Muzeum Ziemi Przemyskiej w Przemyśle, natomiast wydobyte szkielety ludzkie przewieziono do Poznania.

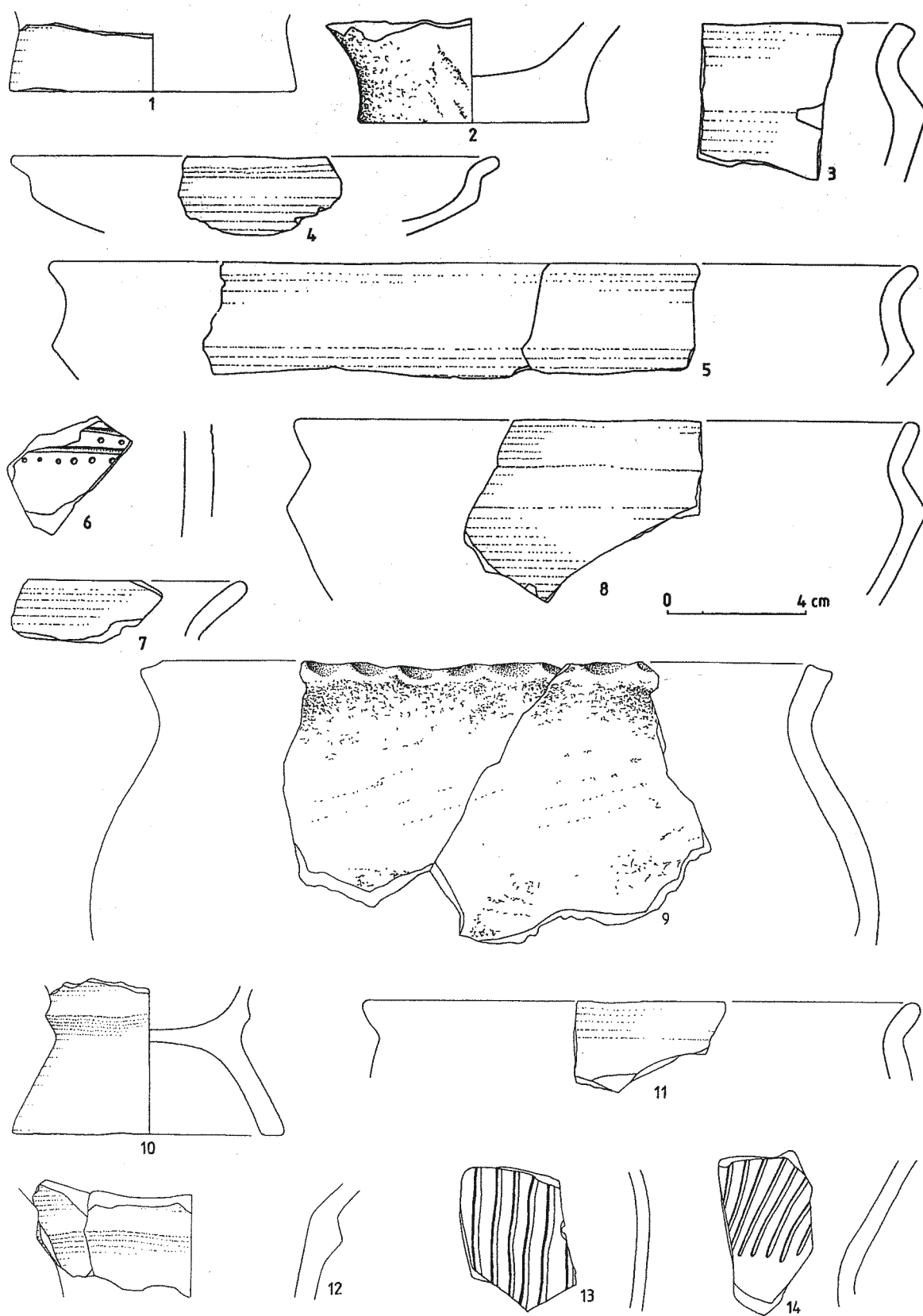
Wyniki badań z roku 1966 były publikowane zarówno pod względem antropologicznym (A. Malinowski 1968), jak i archeologicznym (A. Kunysz 1968a). W opracowaniu A. Kunysza zaprezentowano nawet dość pokaźny wybór ceramiki kultury przeworskiej (A. Kunysz 1968a, ryc. 3; 4). W artykule niniejszym przedstawiono całość zachowanego materiału kultury przeworskiej z drugiego sezonu badań na Wzgórzu św. Mikołaja w Jarosławiu.

MATERIAŁY

Z relacji A. Kunysza (1968a, s. 232) wynika, że ceramikę kultury przeworskiej odkryto w dwóch wykopach: na ćw. C ara 1 oraz na ćw. D ara 3. W przechowywanych w przemyskim muzeum zbiorach znajdują się jednak tylko skorupy z ara 3. Zupełnie brak natomiast jakichkolwiek zabytków z ćw. C ara 1. Z trzeciego wykopu (ćw. B, ar 1) pozyskano z kolei prawie wyłącznie fragmenty naczyń późnośredniowiecznych. Ceramika kultury przeworskiej występowała na głębokości od 100 do 140 cm od powierzchni gruntu. Tylko dwa fragmenty den (tabl. I, 1–2) znaleziono na głębokości mniejszej niż 1 m. Zestawiając te dane z rysunkiem profilu ćwiartki D (ryc. 3), można stwierdzić, że materiał kultury przeworskiej występował przede wszystkim w warstwie czarnej ziemi, która zalegała pomiędzy ciałcem a wyżej położonymi warstwami niwelacyjnymi. Niewykluczone, że były to resztki warstwy kulturowej. Z poszczególnych głębokości obok skorup kultury przeworskiej zebrano też

ceramikę średniowieczną i nowożytną oraz fragmenty nowożytnych przedmiotów metalowych i szklanych. Znalezione ponadto kilka grudek polepy oraz pojedyncze kości i zęby zwierzęce.

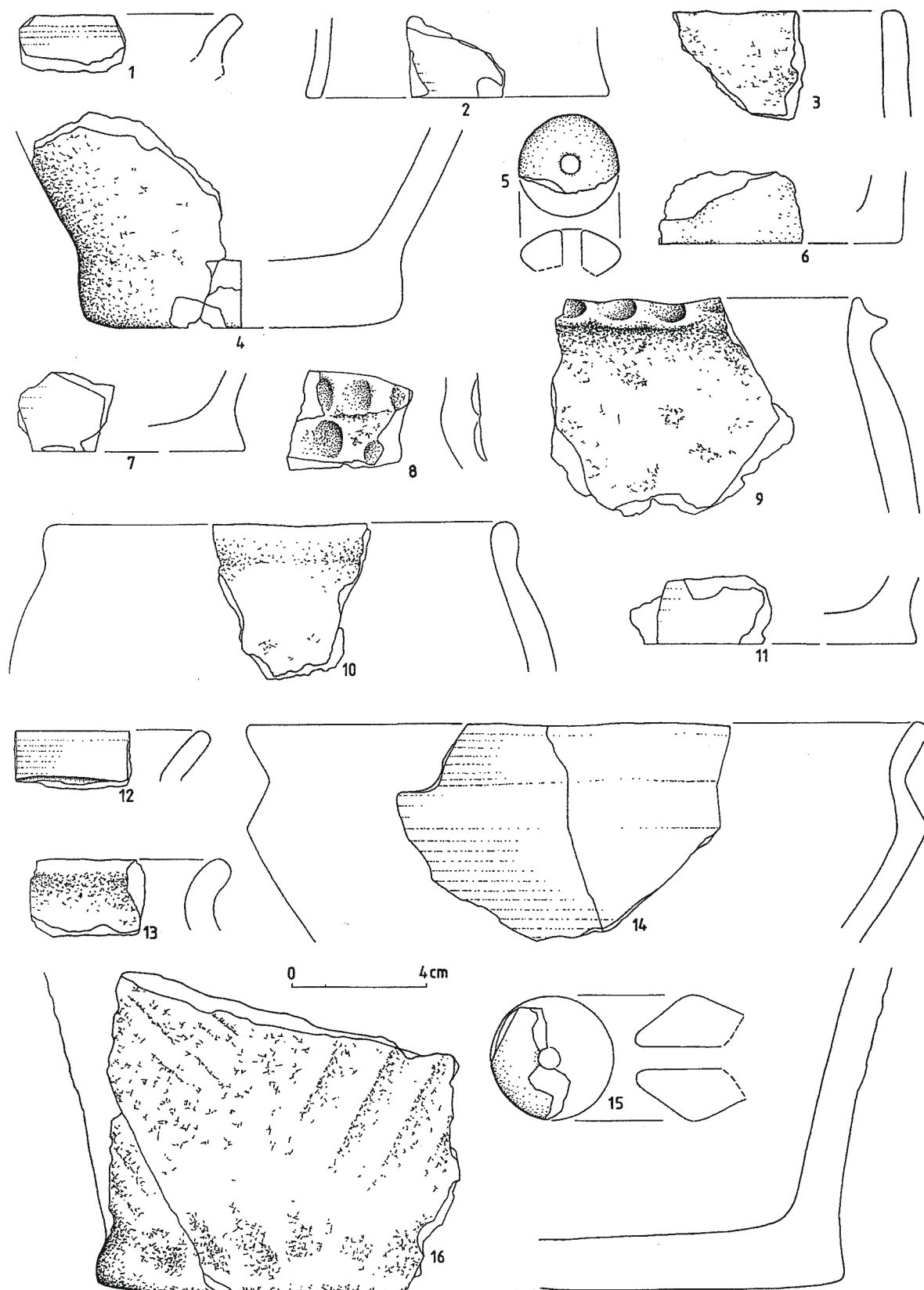
W celu zapewnienia zwięzłości i przejrzystości części materiałowej ceramikę kultury przeworskiej zaprezentowano w oparciu o podział na grupy technologiczne. Można tu było wykorzystać dwa opracowane wcześniej systemy. Pierwszy zastosowany dla materiałów ze Wzgórza św. Mikołaja z badań z lat 80. (G. Kieferling 1999, s. 243–249), drugi dla osady kultury przeworskiej w Krasiczynie (W. Poradyło, w druku). Porównując je, można stwierdzić, że na obydwu osadach identycznie określono dwie pierwsze grupy technologiczne, zgodnie określone jako IA i IB. W Krasiczynie dokonano natomiast bardziej wnikliwego podziału tzw. ceramiki „grubej roboty” (grupy III–VII), przez G. Kieferlinga tylko ogólnie określonej jako grupa II. Wydaje się, że lepiej oddaje on wewnętrzne zróż-

Tabl. I. Jarosław, Wzgórze św. Mikołaja. Ceramika kultury przeworskiej z ara 3, ćwiartki D. 1-2 – głęb. 50-80 cm; 3-12 – głęb. 100-120 cm; 13-14 – głęb. 120-140 cm

Taf. I. Jarosław, St. Nikolaus – Hügel. Keramik der Przeworsk – Kultur vom Ar 3, Grabungsschnitt D. 1-2 – Tiefe 50-80 cm; 3-12 Tiefe 100-120 cm; 13-14 – Tiefe 120-140 cm

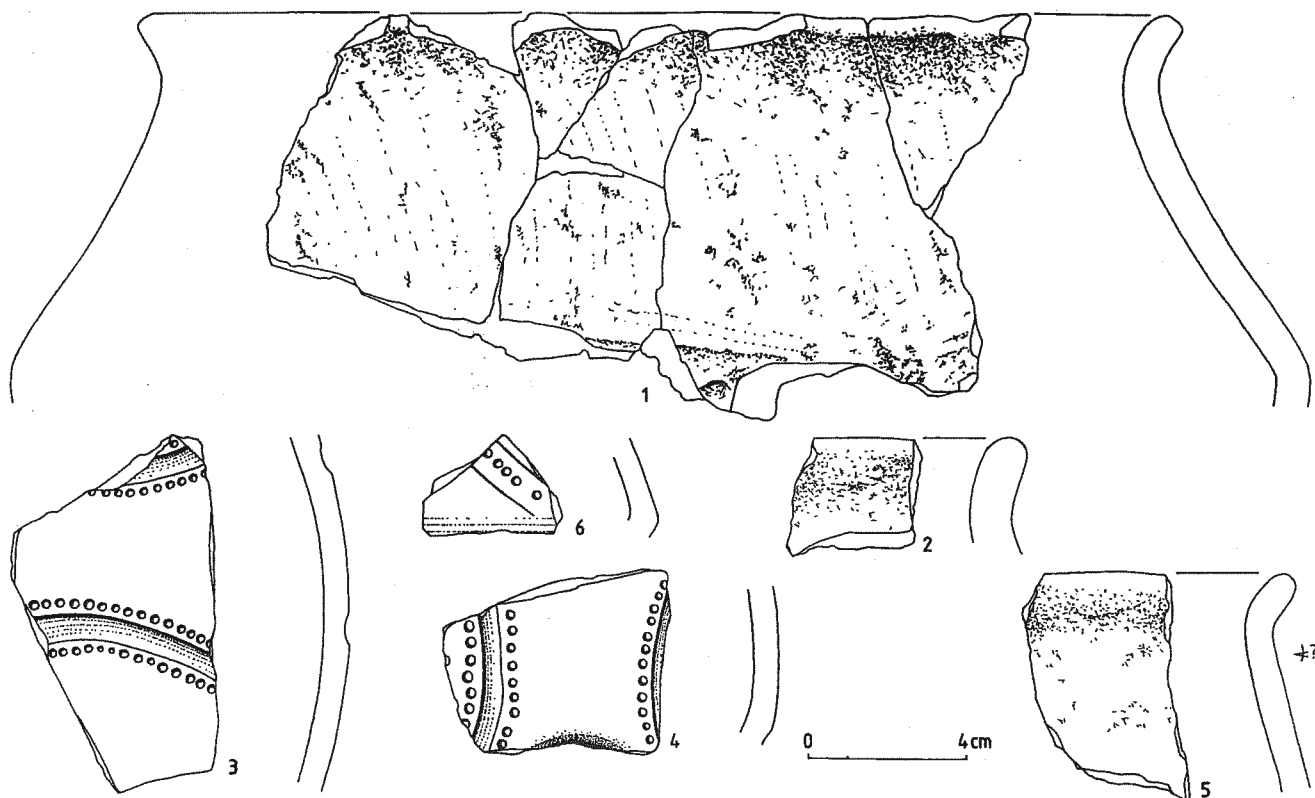
Табл. I. Ярослав, холм св.Николая. Керамика пшеворской культуры с 3 ара сектора D. 1-2 – гл.50-80 см; 3-12 – гл.100-120 см; 13-14 – гл.120-140 см

Tabl. II. Jarosław, Wzgórze św. Mikołaja. Ceramika kultury przeworskiej z ara 3, ćwiartki D. 1-16 – głęb. 120-140 cm

Taf. II. Jarosław, St. Nikolaus – Hügel. Keramik der Przeworsk – Kultur vom Ar 3, Grabungsschnitt D. 1-16 – Tiefe 120-140 cm

Табл. II. Ярослав, холм св.Николая. Керамика пшеворской культуры с 3 ара сектора D. 1-16 – гл.120-140 см

Tabl. III. Jarosław, Wzgórze św. Mikołaja. Ceramika kultury przeworskiej z ara 3, ćwiartki D. 2, 6 – głęb. 100–120 cm; 1, 3–5 – głęb. 120–140 cm

Taf. III. Jarosław, St. Nikolaus – Hügel. Keramik der Przeworsk – Kultur vom Ar 3, Grabungsschnitt D. 2, 6 – Tiefe 100–120 cm; 1, 3–5 – Tiefe 120–140 cm

Табл. III. Ярослав, холм св.Николая.Керамика пшеворской культуры с 3 ара сектора D. 2, 6 – гл.100–120 см; 1, 3–5 – гл.120–140 см

nicowanie tej kategorii ceramiki, jakkolwiek jest być może zbyt szczegółowy a ponadto występują skorupy o cechach pośrednich pomiędzy poszczególnymi grupami.

W prezentowanym materiale z Jarosławia można wyróżnić następujące grupy technologiczne (wg podziału technologicznego zastosowanego dla ceramiki z osady w Krasieczynie):

- IA – ceramika lepiona ręcznie o powierzchniach silnie wygładzonych, często wyświecanych, czarnych; wykonana z gliny schudzonej domieszką drobnioziarnistego tłucznia kamiennego i miki, a sporadycznie również piasku; naczynia są starannie wykonane, zazwyczaj cienkościenne, o bardzo dobrym wypale;
- IB – ceramika o cechach analogicznych jak grupa IA z tą różnicą, że powierzchnie są brunatne lub szarobrunatne;
- IIA – ceramika lepiona ręcznie o powierzchniach równych, gładkich lub nieco szorstkich, szarobrunatnych; wykonana z gliny z domieszką drobnio- lub średnioziarnistego tłucznia kamiennego, któremu czasem towarzyszy mika;
- IVA – ceramika lepiona ręcznie o powierzchniach „gruzelkowatych”, nierównych, najczęściej szorstkich, szarobrunatnych; wykonana z gliny schudzonej domieszką gruboziarnistego tłucznia kamiennego, wyjątkowo występującego razem z miką;
- IVB – ceramika o cechach analogicznych jak grupa IVA z tą różnicą, że powierzchnia wewnętrzna jest czarna lub ciemnoszara;
- IVC – ceramika o cechach analogicznych jak grupa IVA z tą różnicą, że powierzchnie z obydwu stron są czarne;
- VIB – ceramika lepiona ręcznie o powierzchni zewnętrznej schropowanej i obmazywanej, szarobrunatnej, wewnętrznej

równej, czarnej; wykonana z gliny z domieszką gruboziarnistego tłucznia kamiennego;

VIA/VIIA – ceramika lepiona ręcznie o powierzchni zewnętrznej bardzo szorstkiej, niekiedy obrzuconej gliną?, szarobrunatnej, wewnętrznej „gruzelkowej”, szarobrunatnej lub rzadziej czarnej; wykonana z gliny schudzonej domieszką gruboziarnistego tłucznia kamiennego.

Ar 3, ćwiartka D, głębokość 50–80 cm

1. Wyodrębnione dno naczynia; grupa technologiczna (dalej gr. techn.) IA; średn. dna 8 cm (tabl. I, 1). 2. Dolna część naczynia o wyodrębnionym dnie; gr. techn. IIIA; średn. dna 6,5 cm (tabl. I, 2).

Ar 3, ćwiartka D, głębokość 100–120 cm

1. Fragment górnej części czarki o dwustożkowatym brzuścu i odgiętym na zewnątrz brzegu; gr. techn. IA (tabl. I, 3). 2. Fragment płytkiej, profilowanej miseczki o podkreślonym załomie brzuśca i o silnie wychylonym na zewnątrz brzegu; gr. techn. IA; średn. brzuśca 13 cm, wylewu 14 cm (tabl. I, 4). 3. Fragmenty górnej części naczynia, zapewne czarki, o ostrym załomie brzuśca i rozchylonym na zewnątrz brzegu; gr. techn. IA; średn. brzuśca 24,8 cm, wylewu 25 cm (tabl. I, 5). 4. Fragment naczynia zdobiony liniami rytymi i rzędami dołków; gr. techn. IA (tabl. I, 6). 5. Fragment bardzo silnie rozchylonego na zewnątrz brzegu naczynia; gr. techn. IA (tabl. I, 7). 6. Fragment górnej części czarki o dwustożkowatym brzuścu oraz o wyodrębnionym i rozchylonym na zewnątrz brzegu; gr. techn. IA; średn. brzuśca 18,5 cm, wylewu 18 cm (tabl. I, 8). 7. Fragmenty górnej części garnka o esowatym profilu z krawędzią zdobioną dołkami palcowymi; gr. techn. IVA; średn. brzuśca 22,5 cm,

wylewu 20 cm (tabl. I, 9). 8. Fragment dolnej części naczynia na pustej nóżce, zdobionego w miejscu przewężenia nóżki dookołą listwą plastyczną; gr. techn. IA; średn. dna 7,8 cm (tabl. I, 10). 9. Fragment naczynia o wyodrębnionym i rozchylonym na zewnątrz brzegu; gr. techn. IA; średn. wylewu 16 cm (tabl. I, 11). 10. Fragmenty naczynia zdobionego dookołą listwą plastyczną; gr. techn. IA (tabl. I, 12). 11. Fragment rozchylonego na zewnątrz brzegu naczynia; gr. techn. IVB (tabl. III, 2). 12. Fragment dwustożkowatego brzuśca naczynia, zapewne czarki, zdobiony dwoma równoległymi liniami rytymi oraz rzędem dołków; gr. techn. IA (tabl. III, 6). 13. 4 fragmenty ceramiki gr. techn. IA, 2 fragmenty gr. techn. IB, 22 fragmenty gr. techn. IVA oraz 11 fragmentów gr. techn. IVB.

Ar 3, ćwiartka D, głębokość 120–140 cm

1. Fragment brzuśca naczynia zdobiony kompozycją równoległych, wyświecanych żłobków; gr. techn. IA (tabl. I, 13). 2. Fragment dolnej części naczynia zdobiony kompozycją równoległych, wyświecanych żłobków o nieco ukośnym układzie; gr. techn. IA (tabl. I, 14). 3. Fragment wychylonego na zewnątrz brzegu naczynia, zapewne profilowanej miseczki; gr. techn. IA (tabl. II, 1). 4. Fragment pustej nóżki? naczynia; gr. techn. IA; średn. dna 9 cm (tabl. II, 2). 5. Fragment prawie pionowo ustawionego brzegu naczynia, być może garnka jajowatego; gr. techn. IVB (tabl. II, 3). 6. Fragmenty dolnej części naczynia o wyodrębnionym dnie; gr. techn. IVA; średn. dna 9,5 cm (tabl. II, 4). 7. Fragment przeszlika glinianego o soczewkowatym przekroju; powierzchnia szorstka, szarobrunatna; domieszka drobnopiękistego tłucznia kamiennego i miki; średn. przeszlika 3 cm (tabl. II, 5). 8. Drobnny fragment partii przydennej naczynia; gr. techn. IVA (tabl. II, 6). 9. Drobnny fragment wyodrębnionego dna naczynia; gr. techn. IA (tabl. II, 7). 10. Niewielki fragment naczynia

zdobiony rzędami dołków palcowych; gr. techn. IVA (tabl. II, 8). 11. Fragment górnej części garnka o zaokrąglonym brzuścu i o krótkim, lekko rozchylonym brzegu z krawędzią zdobioną dołkami palcowymi; gr. techn. IVA (tabl. II, 9). 12. Fragment górnej części garnka o zaokrąglonym brzuścu i o krótkim, prawie pionowo ustawionym brzegu; gr. techn. IIIA; średn. wylewu 14 cm (tabl. II, 10). 13. Drobnny fragment wyodrębnionego dna naczynia; gr. techn. IA (tabl. II, 11). 14. Fragment wyodrębnionego i silnie rozchylonego na zewnątrz brzegu naczynia, zdobiony poziomym żłobkiem; gr. techn. IA (tabl. II, 12). 15. Fragment rozchylonego na zewnątrz brzegu naczynia; gr. techn. IVB (tabl. II, 13). 16. Fragmenty górnej części czarki o dwustożkowatym brzuścu oraz o wyodrębnionym i rozchylonym na zewnątrz brzegu; gr. techn. IA; średn. brzuśca 20, wylewu 20 cm (tabl. II, 14). 17. Fragment dwustożkowatego przeszlika glinianego; powierzchnia gładka, szarobrunatna; glina bez widocznej domieszki schudzającej; średn. przeszlika 3,7 cm (tabl. II, 15). 18. Fragmenty partii przydennej dużego naczynia; gr. techn. VIB; średn. dna 22 cm (tabl. II, 16). 19. Fragmenty górnej części garnka o zapewne dwustożkowatym brzuścu i o lekko rozchylonym na zewnątrz brzegu; gr. techn. IVB; średn. brzuśca 32,5 cm, wylewu 26 cm (tabl. III, 1). 20. Fragment brzuśca naczynia zdobiony szerokimi, łukowato wygiętymi żłobkami, którym z dwóch stron towarzyszą rzędy dołków; gr. techn. IA (tabl. III, 3). 21. Fragment brzuśca naczynia zdobiony szerokimi, łukowato wygiętymi żłobkami, którym z dwóch stron towarzyszą rzędy dołków; gr. techn. IA (tabl. III, 4). 22. Fragment górnej części naczynia, garnka?, o rozchylonym na zewnątrz brzegu; gr. techn. IVA (tabl. III, 5). 23. 10 fragmentów ceramiki gr. techn. IA, 2 fragmenty gr. techn. IIIA, 25 fragmentów gr. techn. IVA, 13 fragmentów gr. techn. IVB, 1 fragment gr. techn. IVC oraz 5 fragmentów gr. techn. VIA/VIIA.

ANALIZA

Przedstawiony materiał ceramiczny kultury przeworskiej z Jarosławia można najogólniej podzielić na tzw. ceramikę „grubej roboty” oraz bardziej luksusową ceramikę o starannie wygładzonych, często nawet wyświecanych, czarnych powierzchniach. Obydwie grupy różnią się nie tylko właściwościami technologicznymi, ale też zestawem form naczyń. Silne rozdrobnienie materiału uniemożliwia jednak rekonstrukcję całych naczyń.

Wśród ceramiki o gładkich, czarnych powierzchniach dominują czarki. Występują ponadto fragmenty miseczek oraz naczyń na pustych nóżkach.

Czarki reprezentowane są przez okazy profilowane, które charakteryzują się dwustożkowatymi brzuścami z ostrym załomem oraz odgiętymi na zewnątrz brzegami (tabl. I, 3, 5, 8; II, 14). Krawędzie wylewów są na ogół zaokrąglone. W proporcjach naczyń można zauważyć, że są to okazy raczej płytkie, o średnicy wylewów zbliżonej do średnicy brzuśców. Czarki ostro profilowane są formami długotrwałymi i szeroko rozpowszechnionymi w kulturze przeworskiej. Pojawiają się już w fazie B₁, by masowo upowszechnić się w stadium B₂ i we wczesnej fazie młodszego okresu rzymskiego, wychodząc z użycia dopiero w ciągu fazy C₂ (T. Lian 1970, s. 439; K. Godłowski 1977, s. 140–141).

Fragment odkrytej w Jarosławiu płytkiej miseczki profilowanej posiada podkreślony załom brzuśca oraz silnie rozchylony na zewnątrz brzeg (tabl. I, 4). Z podobnego naczynia

pochodzi zapewne też inny ułamek ceramiki (tabl. II, 1). Analogiczne miseczki znane są m.in. z osady w Hłomczy (A. Muzyczuk, E. Pohorska-Kleja 1994, tabl. VI, 5; XXV, 22). Na Górnym Śląsku różne typy miseczek profilowanych występują w zespołach datowanych na fazy B₂ i C₁ (K. Godłowski 1977, s. 144, 162).

Inną grupę tworzą naczynia na pustych nóżkach (tabl. I, 10; być może też tabl. II, 2). Posiadamy jedynie ich partie przydenne. Jeden z fragmentów zdobiony jest w miejscu przewężenia nóżki dookołą listwą plastyczną (tabl. I, 10). Na fragmenty analogicznie zdobionych naczyń na pustych nóżkach natrafiono na osadach w Bachórze, stan. 16 (M. Parczewski 1975, ryc. 14:f), Hłomczy (A. Muzyczuk, E. Pohorska-Kleja 1994, tabl. XXX, 2) i Tarnobrzegu-Zakrzowie (J. Podgórska-Czopek 1991, tabl. VI, 10), a także w Jarosławiu podczas badań prowadzonych w roku 1983 (G. Kiefferling 1999, tabl. XVI, 16).

Ceramika o gładkich, czarnych powierzchniach jest bogato ornamentowana. Oprócz wspomnianych już dookołnych listew plastycznych (tabl. I, 10, 12) występują pojedyncze żłobki, podkreślające tektonikę naczynia (tabl. II, 12), układy równoległych, wyświecanych żłobków (tabl. I, 13, 14) oraz kompozycje łączące linie ryte bądź szerokie, łukowato wygięte żłobki z rzędami dołków (tabl. I, 6; III, 3, 4, 6). Jest to ornamentyka typowa dla tej kategorii ceramiki kultury przeworskiej. Zwraca jednak uwagę jej bogactwo, raczej nie

spotykane na innych stanowiskach z południowo-wschodniej Polski. Także ceramika z Jarosławia z późniejszych badań jest rzadziej i skromniej zdobiona (G. Kieferling 1999, s. 243, 248).

Wśród ceramiki tzw. „grubej roboty” przeważają licznie fragmenty garnków o esowatych profilach (tabl. I, 9; II, 9, 10 oraz zapewne też tabl. II, 13; III, 2, 5). Mają one zaokrąglone brzusce oraz słabiej lub mocniej rozchylone na zewnątrz brzegi. Krawędzie dwóch naczyń zaopatrzone są w dołki palcowe (tabl. I, 9; II, 9). Jest to sposób zdobienia znany z bardzo wielu stanowisk kultury przeworskiej z południowo-wschodniej Polski (J. Podgórska-Czopek, S. Czopek 1991, tabl. IV, 16; VIII, 6; M. Gedl 1999, ryc. 17:8; 19:8, 10; J. Okoński, A. Szpunar 1999, ryc. 15:f; W. Poradyło 1999, tabl. XII, 7). Garnki o esowatych profilach najliczniej występują w młodszym okresie rzymskim, choć pojawiają się już w fazie B₂ (K. Godłowski 1977, s. 128, 136–137). Okazy z Jarosławia, posiadające silnie wydęte, zaokrąglone brzusce, nawiązują raczej do form uważanych za starsze.

Na głębokości 120–140 cm znaleziono kilka wyklejających się fragmentów dużego garnka o zapewne dwustożko-

watym brzuscu i o lekko rozchylonym wylewie (tabl. III, 1). Naczynia takie są rzadziej spotykane w kulturze przeworskiej niż garnki esowate. Niewykluczone, że odkryto również niewielki fragment garnka jajowatego (tabl. II, 3). Przemawiać za tym może duża średnica wylewu naczynia (w granicach 20 cm), choć jak na tego typu formy brzeg jest stosunkowo słabo nachylony do środka.

Podczas badań prowadzonych w roku 1966 znaleziono dwa fragmenty przeszłików glinianych. Jeden z nich, o dwustożkowatym kształcie, jest egzemplarzem typowym dla kultury przeworskiej (tabl. II, 15). Drugi ma przekrój soczewkowaty (tabl. II, 5). Podobny do niego okaz, odkryty w roku 1981, publikuje G. Kieferling (1999, tabl. VI, 12).

Na podstawie materiałów z badań prowadzonych w latach 80. Grzegorz Kieferling datował osadę na Wzgórzu św. Mikołaja w Jarosławiu na okres od fazy B₂ aż po fazę C₂ (G. Kieferling 1999, s. 262). Przedstawione zabytki z drugiego sezonu wykopalisk nie wnoszą w tym zakresie żadnych istotnych zmian. Odpowiadają jednak starszemu odcinkowi użytkowania osady, zapewne fazy B₂ i początkom młodszego okresu rzymskiego.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Gedl M.
1999 *Osada z okresu wpływów rzymskich na stanowisku 1 w Bachórze-Chodorówce, woj. Przemyśl*, „AAC”, t. 34, s. 39–76.
- Godłowski K.
1977 *Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku (część II)*, „Mat. Star. i Wcz.”, t. 4, s. 7–237.
- Kieferling G.
1999 *Zabytki z młodszego okresu przedrzymskiego i z okresu wpływów rzymskich w zbiorach Muzeum w Jarosławiu*, [w:] *Na granicach antycznego świata. Sytuacja kulturowa w południowo-wschodniej Polsce i regionach sąsiednich w młodszym okresie przedrzymskim i okresie rzymskim*, Rzeszów, s. 229–265.
- Kondracki J.
1994 *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne*, Warszawa.
- Kunysz A.
1961 *Badania archeologiczne o charakterze ratowniczym i zwiadowczym na terenie: Przeworska, Jarosławia i Ropczyc*, „SROA za rok 1961”, s. 17–18.
- 1964 *Działalność Działu Archeologicznego Muzeum Okręgowego w Rzeszowie w roku 1961*, „WA”, t. 30, z. 1–2, s. 211–213.
- 1968a *Badania archeologiczne na wzgórzu Benedyktynek w Jarosławiu*, „MSROA za rok 1966”, s. 230–235.
- 1968b *Materiały do osadnictwa wczesnośredniowiecznego w powiecie jasielskim*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, Jarosław, s. 19–27.
- Liana T.
1970 *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, „WA”, t. 35, s. 429–491.
- Malinowski A.
1968 *Badania antropologiczne na cmentarzyskach w rejonie byłego klasztoru Benedyktynek w Jarosławiu*, „MSROA za rok 1966” s. 235–238.
- Muzyczuk A., Pohorska-Kleja E.
1994 *Wyniki badań wykopaliskowych w Hłomczy, gm. Sanok, woj. krośnieńskie w latach 1981–1985*, „MSROA za rok 1983”, s. 55–154.
- Okoński J., Szpunar A.
1999 *Osada w Tarnowcu gm. Tarnów – chaty datowane zapinkami A. 43, A. 84 i A. 158*, [w:] *Na granicach antycznego świata. Sytuacja kulturowa w południowo-wschodniej Polsce i regionach sąsiednich w młodszym okresie przedrzymskim i okresie rzymskim*, Rzeszów, s. 153–179.
- Parczewski M.
1975 *Osada wielokulturowa w Bachórze, pow. Brzozów stanowisko 16*, „MSROA za lata 1970–1972”, s. 76–90.
- Podgórska-Czopek J., Czopek S.
1991 *Materiały z osad kultury łużyckiej (grupy tarnobrzeskiej) i kultury przeworskiej ze stanowiska 1 w Tarnobrzegu-Zakrzowie*, „MSROA za lata 1980–1984”, s. 71–114.
- Poradyło W.
1999 *Materiały z osady wielokulturowej w Krasiczynie, stan. 1*, „MSROA”, t. 20, s. 23–87.

Materialien der Przeworsk-Kultur auf dem St.Nikolaus – Hügel in Jarosław

Zusammenfassung

Die Siedlung der Przeworsk-Kultur auf dem St. Nikolaus-Hügel in Jarosław ist im Bereich einer hohen linksseitigen überschwemmbareren Terasse des Flusses San, die hier durch tiefe Schluchten durchschnitten ist, lokalisiert (Abb. 1;2). Die flache Kulmination mit der Fundstelle steigt auf ca. 30 m über den Boden des San – Tals. Der St. Nikolaus-Hügel war vom Mittelalter bis in die Neuzeit intensiv genutzt, was auch den schlechten Erhaltungszustand der Siedlung beeinflusst hat.

Die Fundstelle wurde im Jahre 1961 und 1966 sowie auch im Laufe neun Forschungssaisons in den 80-er Jahren archäologisch untersucht. Diese Publikation betrifft ausschließlich die Ergebnisse der Forschungen vom Jahr 1966, die durch den Lehrstuhl für Archäologie der A. Mickiewicz – Universität in Poznań und das Przemyśl-Land-Museum in Przemyśl durchgeführt wurden. Man hat damals drei Ausgrabungen, von der Gesamtfläche 85qm errichtet.

Während der Ausgrabungsarbeiten hat man unter anderem relativ viel Keramik der Przeworsk-Kultur freigelegt, die hauptsächlich in der Schicht der schwarzen Erde auftrat. Es ist nicht ausgeschlossen, daß es Überreste der Kulturschicht waren (Abb.3). Das keramische Material aus Jarosław kann man allgemein in zwei Gruppen einteilen: die sogenannte „derbe Keramik“ und die elegantere Keramik mit sorgfältig geglätteten, oft auch blank gemachten schwarzen

Flächen. In dieser zweiten Gruppe finden wir vor allem Schalen mit zweikegeligen Bäuchen und nach auswärts gebogenen Rändern (Taf. I. 3, 5, 8; II, 14). Einzelne Fragmente stammen auch aus profilierten Schüsseln (Taf. I, 4; II, 1) und aus den Gefäßen mit leeren Füßen (Taf. I, 10; II, 2). Die Keramik mit den glatten schwarzen Flächen ist reich verziert. Man hat auch das Vorhandensein von plastischen Leisten (Taf. I, 10, 12), einzelnen Rillen (Taf. II, 12), Kombinationen von parallelen blank geriebenen Rillen (Taf. I, 13, 14), Kompositionen von gerillten Linien oder breiten Rillen mit Grübchenreihen festgestellt (Taf. I, 6; III, 2, 5).

In der Gruppe der derben Keramik überwiegen s-förmige Töpfe (Taf. I, 9; II, 9, 10 und vermutlich auch Taf. II, 13; III, 2, 5). Manche von ihnen haben mit den Fingerabdrücken verzierte Ränder (Taf. I, 9; II, 9). Unter den Funden haben wir noch ein Topffragment mit vermutlich zweikegeligem Bauch (Taf. III, 1) und zwei Tonwirtel (Taf. II, 5, 15).

Die in den Forschungen (80-er Jahre) gewonnenen Materialien lassen G. Kiferling die Siedlung auf dem St. Nikolaus-Hügel in Jarosław in die Zeit von der Phase B₂ bis in die Phase C₂ datieren. Die in der zweiten Ausgrabungssaison gewonnenen Materialien lassen diese Ergebnisse unverändert bleiben. Sie entsprechen jedoch der älteren Phase der Siedlungsnutzung, vermutlich der Phase B₂ und den Anfängen der jüngeren Römischen Kaiserzeit.

Войцех Порадыло

Материалы пшеворской культуры с холма св.Николая в Ярославле

Резюме

Поселение пшеворской культуры на холме св. Николая в Ярославле расположено в пределах высокой левобережной надзаливной террасы Сана, в которую в этом месте врезаются глубокие овраги (рис.1;2). Плоская вершина, где находится памятник, возвышается над долиной Сана на высоту около 30 м. Холм св.Николая интенсивно эксплуатировался от средневековья до нового времени, что существенно повлияло на плохую сохранность поселения.

Раскопки на памятнике велись в 1961 и 1966 гг., а также в течение 9 сезонов в 80-х годах. В настоящей публикации представлены результаты исследований 1966 г., которые осуществлялись Кафедрой антропологии университета им. А.Мицкевича в Познани, а также Музеем Перемышльской земли в Перемышле. Были разбиты три раскопа общей площадью 85 кв. м. (рис. 2).

В ходе раскопок выявлено, между прочим, большое количество керамики пшеворской культуры, которая выступала, в основном, в слое черной земли. Не исключено, что это остатки культурного слоя (рис. 3). Кера-

мический материал из Ярославля в общих чертах можно подразделить на т.н. керамику «грубой работы» и керамику более качественную с тщательно заглаженной, часто лощеной черной поверхностью. Эту последнюю группу составляют, главным образом, профилированные биконические чаши с отогнутым на извне венчиком (табл. I, 3, 5, 8; II, 14). Единичные фрагменты принадлежат профилированным мисочкам (табл. I, 4; II, 1), а также сосудам на полых ножках (табл. I, 10; II, 2). Керамика с гладкой черной поверхностью богато орнаментирована. Отмечено присутствие рельефного декора (табл. I, 10, 12), единичных борозд (табл. II, 12), равномерно расположенных лощеных линий (табл. I, 13, 14), а также композиций из углубленных линий или широких борозд с рядами ямок (табл. I, 6; III, 3, 4, 6).

В группе керамики т.н. „грубой работы“ подавляющее большинство составляют горшки с эсвидным профилем (табл. I, 9; II, 9, 10, а также вероятно табл. II, 13; III, 2, 5). Некоторые из них имеют венчики, украшенные пальцевыми вдавлениями (табл. I, 9; II, 9). Обнаружены так-

же фрагменты горшка с предполагаемо-биконическим туловом (табл. III, 1) и два глиняные пряслица (табл. II, 5, 15).

На основании материалов из раскопок в 80-х гг. Г. Кефэрлинг (1999, с. 262) датировал поселение на холме

св.Николая от фазы В₂ до фазы С₂. Находки из раскопок второго сезона не вносят в этот план никаких изменений. Они скорее соответствуют раннему этапу функционирования поселения, вероятно фаза В₂ и начало позднеимского времени.